

Od dokumentů k příběhům a k sobě samým

Kompetence pro demokratickou kulturu

Čtením a psaním ke kritickému myšlení

Pokud se se žáky zabýváte moderními dějinami, můžete využít mnoho technik a přístupů. Metody kritického myšlení využíváme při samotné výuce i v rámci projektů. Jednotlivé vzdělávací postupy kritického myšlení jsme využívali také v předchozích kapitolách.

Metody kritického myšlení vedou žáky k tomu, aby informace třídili, pomáhají jim rozeznat, co je důležité, ověřit důvěryhodnost informací a zdrojů. Žák, který zvládá kritické myšlení, dovede

- porozumět informaci,
- uchopit myšlenku a důsledně ji prozkoumat,
- porovnat myšlenky s jinými názory a s tím, co už o problému ví,
- zaujmout stanovisko a obhájit ji.¹

Tyto schopnosti můžeme rozvíjet už u nejmladších žáků. Využíváme k tomu metody jako brainstorming, myšlenkovou mapu, I.N.S.E.R.T., skládkové učení, řízené čtení, debatní metody a diskuzi, dílny čtení, metody psaní, metody reflexe a sebereflexe, metody sebehodnocení. Metody kritického myšlení nejsou direktivní. Vytvářejí prostor, aby žák vyjádřil myšlenky a názory, které se liší od učitelových nebo od názorů většiny.

Schopnost prezentovat svoje názory, obhájit je nebo revidovat a respektovat názory a postoje, které se od svých vlastních liší, je jedním ze základních předpokladů fungování demokracie. Je podmínkou pro to, aby žáci byli schopni převzít odpovědnost za svoje jednání, včetně výsledků vzdělávacího procesu.

Pro třídění informací, jejich ověření a vyhodnocení slouží několik základních postupů, které se opakují: Evokace – Uvědomění si nových souvislostí – Reflexe (E-U-R) a sám – dvojice – skupina.

V této kapitole vám představíme využití metody I.N.S.E.R.T. při práci s polemickým textem, konkrétně: Deborah Lipstadtová vyvrací teze popíračů holocaustu, a způsob, jak probranou látku reflektovat metodou volného psaní.

¹ Kritické myšlení [online], [cit. 9. 8. 2019], dostupné z: <https://www.fzs-chlupa.cz/okole/charakter-vyuky/metody-vyuky/kriticke-mysleni/>.

E-U-R²

Každý uzavřený cyklus, každá lekce a každá aktivita by měla sestávat ze tří částí: evokace - uvedení do tématu; jádro lekce, při kterém dochází k uvědomění si nových souvislostí, a reflexe neboli shrnutí a zhodnocení.

1 fáze: Evokace.

Při setkání s novou informací nebo novým postupem se nám vybavuje, co již o tématu nebo postupu víme, kde jsme jej využili. Zapojení zkušeností, které máme, také podporuje učení a motivuje nás k přemýšlení. Proto je vhodné na začátek vhodně položenými otázkami, formou brainstormingu apod. poskládat informace, které žáci o tématu mají, v některých případech je také dobré zjistit zdroje, ze kterých informace čerpají. Evokace by měla vzbudit zvědavost a nastartovat přemýšlení o daném tématu.

2. fáze: Uvědomění si významu nových souvislostí.

V této fázi učitel po žácích chce, aby získali nové vědomosti nebo dovednosti a porovnali je s tím, co již znají, rozřídili je a zařadili do systému, který již znají, a vnímali rozdíly mezi starými a novými znalostmi a souvislostmi. Učitel žáky žádá, aby porovnali to, co již znají, s novými informacemi, doptávali se na nové souvislosti a vytvářeli si závěry. Žáci by si měli dělat vlastní poznámky a vybírat to, co je pro ně osobně na probíraném nejdůležitější.

3. fáze: Reflexe.

Reflexe je důležitou součástí procesu učení. Je velmi důležité, abychom si pokaždé nechali na závěr (aktivity) čas na alespoň krátkou reflexi. Reflexe je svým způsobem úklid, shrnutí nového a potvrzení toho, co nám zůstane. Ukazuje, co zůstalo nezodpovězeno a k čemu je potřeba se vrátit. Reflexe také umožňuje uvědomit si, jak můžeme nově nabyté zkušenosti a dovednosti využít ve vlastních projektech.

Kritické myšlení je pečlivé a uvážené rozhodnutí o tom, zda nějaké tvrzení přijmeme, odmítneme, nebo zda se úsudku o něm zřekneme. Zároveň rozhoduje o stupni jistoty, s níž k těmto třem závěrům dospíváme. Nejde jen o získávání a uchovávání informací, ani o pouhý talent nebo soubor dovedností.

Jednoduchý princip: SÁM – DVOJICE – SKUPINA³

V lekcích se často po zadání opakuje tentýž postup. Zadání pro práci individuální, zadání pro práci ve dvojici (trojici) – sdílení v celé skupině. Tento postup je velmi jednoduchý a vhodný pro všechny typy studentů. Introverti mají možnost vše dříve, než promluví, promyslet. Extroverti hned nevykřikují první nápady, učí se nejdříve myslet, teprve potom mluvit.

Při zadávání práce do dvojic si můžeme být jisti, že všichni studenti pracují, neboť to, na co přišli jako jednotlivci, v další fázi s někým sdílejí, diskutují o tom.

Prezentace před celou skupinou je jednodušší, když jsme nejprve měli možnost svou práci s někým sdílet. Diskuse nebo sdílení v celé skupině patří k budování demokratického klimatu, učí nás toleranci, jsme obohacováni jinakostí, překvapování různorodostí. Mnozí studenti, kteří by po okamžité výzvě k prezentaci názoru před celou skupinou možná mlčeli, se odváží častěji promluvit a být aktivní. I tento postup patří k výuce demokratických principů.

Popírání holocaustu

Anotace:

I když máme informace o holocaustu podložené důkazy, i když jeho průběh dokládá množství svědectví, najdou se lidé, kteří o jeho existenci nebo rozsahu pochybují. Na konci devadesátých let rozesílali popírači holocaustu knihu Osvětím – fakta versus fikce. Možná, že se ještě v některých školních knihovnách tato kniha najde, byť MŠMT po intervenci řady organizací na tuto publikaci důrazně upozornilo. Hlavní argumenty popíračů holocaustu vyvrací Deborah E. Lipstadvová v knize Popírání holocaustu.⁴ Výběr z textu pro vzdělávací účely zpracovala Irena Poláková.

Způsob práce: Samostatná práce, metoda I.N.S.E.R.T. (Interactive Noting System for Effective Reading and Thinking – Interaktivní poznámkový systém efektivního čtení a myšlení).

Časová dotace: 45 - 60 minut.

Kompetence pro demokratickou kulturu: Aktivita rozvíjí schopnost pracovat se zdroji a rozlišovat jejich zdroje, analyzovat text, podpořit svůj názor důkazy. Podporuje respekt a porozumění lidským právům a rovnému a spravedlivému zacházení se všemi.

Tváří v tvář historii: Vyrovnání se s minulostí.

Metodické pokyny:

- Aktivitu je možné využít ve třídě, kde se objevily názory a postoje, které zpochybňují výklad historie a odrážejí radikální až extremistické postoje.
- Před zařazením textu je potřebné probrat se žáky historii druhé světové války a holocaustu.
- Pedagog musí být na lekci dobře připravený, obeznámený s fakty o holocaustu i s argumenty, které používají popírači.
- Samotnou metodu je možné využít pro práci s jakýmkoliv textem literatury faktu.

Postup:

- Na začátku hodiny si zopakujte fakta, které si o holocaustu pamatují a zeptejte

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnání se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

se, jaké jsou zdroje jejich informací (výuka, literatura, beseda s pamětníkem, filmy, články v médiích).

1. Individuální četba textu

- Nejdříve žáci pracují samostatně. Každému rozdejte předtištěný text, do kterého si budou dělat poznámky.
- Dejte žákům instrukci: Možná, že článek, který teď budeme číst, nám leccos potvrdí, leccos popraví. Při čtení si na okraji článku dělejte poznámky metodou I.N.S.E.R.T.

Poznámky dělejte takto:

√	Udělejte fajfku na okraji textu, jestliže určitá informace v textu potvrzuje, co jste věděli nebo si mysleli, že víte.
-	Udělejte mínus, jestliže je informace, kterou čtete, v rozporu s tím, co víte nebo co jste slyšeli. Tímto znaménkem můžete označit také nějaký rozpor uvnitř textu.
+	Udělejte plus, jestliže informace, kterou se dozvíte, je pro vás nová a zároveň důvěryhodná.
?	Udělejte otazník, jestliže se objeví informace, které nerozumíte, která vás mate nebo o které byste se chtěli dozvědět více.

Až si budete dělat během čtení znaménka, nemusíte označit každou informaci, kterou text obsahuje. Můžete skončit s jednou nebo dvěma značkami na odstavci, někde více, jinde méně.

Označujte informace v textu hned při prvním čtení! Nepostupujte tak, že si nejdřív přečtete text a pak se k němu vrátíte.

- Pokud žáci metodu neznají, zapište instrukce na tabuli (flipchart, powerpoint).

2. Diskuse ve dvojicích o označených informacích

- Po samostatné četbě vytvoří žáci dvojice. Ve dvojicích se vrátí na začátek textu a pomocí značek ho znovu projdou. Porovnají postupně, které informace si jeden nebo druhý člen dvojice označil, a také porovnají, který typ značky použil. Navzájem si vysvětlí, jak si vybrali konkrétní informaci a proč použili právě tu značku, kterou použili. Když žáci znovu procházejí text podle značek, mohou buď

postupovat chronologicky textem bez ohledu na typ použité značky, nebo mohou nejprve projít informace, které si označili jako známé, pak informace nové a důvěryhodné, pak informace rozporné a pak informace matoucí (s otazníkem). Nemusejí procházet podrobně všechny značky – učitel může například zadat, že si mají najít od každé značky tři informace v každém textu a porovnat je.

3. Společné sdílení ve třídě

- Po práci ve dvojici můžete vyzvat všechny žáky, aby uvedli několik příkladů informací podle typu značky, jíž si informaci ve svém textu označili. Například může nechat zaznít po třech informacích od každé značky – každou informaci přednese jiný žák. Vyzvěte ostatní, aby se k výroku vyjádřili. Označili ho stejně? Podle času může proběhnout diskuse v celé třídě o o tom, co nebylo jasné, co by potřebovali dovysvětlit.

Reflexe:

- Mluvte o tom, proč mají někteří lidé pochybnosti o holocaustu, když máme tolik svědectví a dokumentů, které holocaust dokazují. Proč lidé zpochybňují historické události nebo je vykládají různě? Ovlivňuje to, jakým způsobem vykládáme historii, naši interpretaci současnosti a opačně?
- metodou volného psaní - popis techniky naleznete níže v této kapitole. Jako motto pro volné psaní můžete použít tento citát přeživšího holocaustu, Zdeňka Ornesta, o vzdělávání chlapců v Terezíně: „Profesor k nám zval lidi různých politických názorů. Nebál se zasévat zmatek v naší mysli, chtěl, abychom se naučili přemýšlet.“

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Tabulka I.N.S.E.R.T.

Na závěr mohou žáci vyplnit tabulku I.N.S.E.R.T. Zanesou do ní podle své vlastní úvahy nejdůležitější informace z textu rozčleněné podle značek I.N.S.E.R.T.

Vhodné je, aby žáci zapsali cca 3 informace k fajfce a plusu, jednu otázku do sloupce s otazníkem a jeden rozpor.

Je možné vyzvat žáky na závěr hodiny, aby přečetli zápisy ve svých tabulkách, případně aby tabulky, jsou-li na volných papírech, vyvěsili na místo k tomu ve třídě určené.

Příklad tabulky vyplněné k textu o Mnichovské dohodě

√	+	-	?
Lord Runciman označil společné soužití Čechů a Němců za nemožné.	Velká Británie se nejvíce obávala Sovětského svazu – rozšiřujícího se komunismu.	Zářijová mobilizace nebyla myšlena vážně.	Co znamená „tichý souhlas Roosevelta“?

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

1. část

Popírání holocaustu

Někdo může věřit, že Elvis Presley je naživu, dobře se mu daří a bydlí v Moskvě. Ať je takové přesvědčení sebeupřímnější, není proto ještě legitimním názorem nebo „druhou stranou“ sporu. Ve jménu svobodného zkoumání nesmíme podlehnout pošetilému názoru, že každá myšlenka je stejně právoplatná a hodnotná.

Uvědomuji si, že i když je popírání holocaustu naprosto iracionální, jistým, zvláštním způsobem oslovuje donkichotskou stránku našeho já. Byli bychom raději, kdyby popírači měli pravdu.

V každém, včetně těch, co přežili, je navíc něco, co holocaustu zkrátka nemůže uvěřit...

Nesmíme také zapomínat, že zde máme co dělat s iracionálním jevem, který má kořeny v jedné z nejstarších nenávistí – v antisemitismu. Antisemitismus, stejně jako každý předsudek, neodpovídá logice. Lze bojovat proti jeho současným projevům a doufat, že v tom budeme úspěšní, ale nikdo z nás by si neměl namlouvat, že nějaká konkrétní bitva je ta poslední...

Popírači dobře vědí, jak zajistit respekt nezapným a naprosto lživým myšlenkám. Antropolog Marshall Sahlins popsal, jak tento proces funguje v akademickém světě: Profesor X zveřejní teorii, navzdory tomu, že jeho závěru odporuje značné množství doložených informací.

„Nanejvýš moralisticky“ zneváží veškeré doklady vrhající pochybnost na jeho tvrzení. Pustí se do osobních útoků proti autorům kritických prací z této oblasti a proti lidem, kteří jsou dost hloupí na to, aby jim věřili. Vědce, který tento profesor X napadl, to vyprovokuje k reakci. Zanedlouho se z něho stane „kontroverzní“ profesor X a o jeho teorii vážně diskutují neodborníci, tj. novináři. Brzy je z něho známá postava v televizi, v rozhlase, kde vysvětluje své myšlenky moderátorům, kteří ho neumějí zpochybnit a nejsou schopni doložit falešnost jeho argumentace.

2. část

Co popírači tvrdí?

K holocaustu – k pokusu vyhladit židovský národ – nikdy nedošlo. Pro snahy popíračů je typické tvrzení, že nepopírají, že existoval nějaký holocaust, nesouhlasí pouze s tím, že zde byla snaha nebo plán vyhladit židovský národ. Překrucují definici termínu holocaust... začínají poměrně nevinným předpokladem „válka je zlo“. Připisovat vinu jen jedné straně je naprosto nesmyslné. Jelikož hlavní zločin, z něhož jsou nacisté obviňováni, nebyl spáchán, ve skutečnosti není v této

válce, tak jako v žádné jiné, rozdílu mezi vítězem a poraženým. A je-li přesto třeba určit viníka, pak to podle nich nejsou Němci, kdo je vinen agresí a zvěrstvy v době války. Skutečných zločinů proti civilizaci se dopustili Američané, Rusové, Britové a Francouzi, újmu utrpěli Němci....

Podle některých popíračů byl Hitler mírotvorce, kterého k válce dotlačili agresivní spojenci...Skutečným plánem popíračů je však dokázat, že holocaust je mýtus. Tvrdí, že je krajně nespravedlivé Němce falešně obviňovat ze spáchání nejodpornějšího zločinu v lidské historii. Poválečná nenávist k Němcům dosáhla takových rozměrů, že už se nemohli sami bránit. V důsledku toho se rozhodli přiznat svou spoluvinu, místo aby tomuto potupnému obvinění vzdorovali. Tento zjevný rozpor – kdy pachatelé připouštějí, že se dopustili zločinu, zatímco ti, kdo se toho všeho neúčastnili, je ospravedlňují – představuje pro popírače potenciální problém. Jak může nějaká skupina, která nebyla svědkem toho, co se stalo, prohlašovat, že pachatelé jsou nevinní, když sami pachatelé svou vinu doznávají? Popírači se snaží tento problém bagatelizovat tím, že po II. světové válce museli Němci řešit strategický konflikt. Aby byli přijati do „rodiny národů“, museli se vyznat ze svých vin, přestože věděli, že obvinění jsou falešná....

Popírači připouštějí, že nějací Židé byli umístěni na takových místech, jako byla třeba Osvětim, dodávají ale, že tam pro ně bylo připraveno veškeré pohodlí „venkovského společenského klubu,“ včetně plaveckého bazénu, tanečního sálu a rekreačních zařízení. Někteří Židé snad zemřeli, ale bylo to přirozeným důsledkem strádání v době války. Základním tvrzením popíračů je, že Židé nejsou oběti, ale naopak. „Ukradli“ miliardy na reparacích, šířením „mýtu“ holocaustu zničili dobré jméno Německa a řečmi o tom, co se jim stalo, získali mezinárodní sympatie. Vrcholem výkonu této nespravedlnosti bylo využití těchto sympatií světa k „odsunutí“ jiného národa, aby mohl vzniknout Izrael. Takový výklad založení Izraele je svorníkem argumentace popíračů. Poskytuje motiv, pro který Židé vytvořili „legendu“ o holocaustu.

3. část

Spor o plynové komory

V roce 1984 obvinila kanadská vláda německého občana Ernsta Zündela, který měl v Kanadě status imigranta, že vydáváním a šířením materiálů, o jejichž nepravdivosti ví, podněcuje antisemitismus. Byl shledán vinným a odsouzen k 15 měsícům vězení s dočasným odkladem. Jeho druhý proces v roce 1988 posloužil jako roznětko k největší popíračské slávě.

Zündelovi a jeho právníkům přijel do Kanady radit i Robert Faurisson – jeden z nejvýznačnějších světových popíračů, který zastával názor, že bylo technicky a fyzicky nemožné, aby plynové komory v Osvětimi fungovaly jako vyhlazovací zařízení. Ve srovnání s americkými smrtíci komorami jsou tato zařízení příliš malá a primitivní, tvrdil Faurisson. Soud Faurissona vyzval, aby řekl, co se tedy stalo se 6 miliony Židů. Odpověděl, že neví, ale vybídl přeživší Židy, ať mu dají jména ztracených členů rodiny s tím, že se je pokusí najít. Na pomoc v procesu přijel i David Irving, který je známý svým tvrzením, že Hitler nevěděl o konečném řešení.

Jak Irving, tak Faurisson prosazovali, aby byl k výpovědi vyzván správce některé americké věznice, kde vykonávají popravy plynem. Správce missourské věznice jim navrhl, aby se obrátili na inženýra z Bostonu Freda A. Leuchtera, který se specializuje na konstrukci a instalaci popravčích zařízení.

Faurisson tvrdí, že když se Leuchterem setkal poprvé, zastával „standartní názor na holocaust“. Za několik dní odjel Leuchter do Polska, kde navštívil Osvětim – Birkenau a Majdanek. Skupina zde dohromady strávila 4 dny a potají sbírala materiál, který Leuchter nazýval „forenzními vzorky“ – z několika budov, včetně z těch, které sloužily jako plynové komory. Po návratu zadal vzorky k chemickému rozboru s tím, že souvisejí s vyšetřováním pracovního úrazu. Zjištění shrnul pod názvem „Leuchterova inženýrská zpráva o údajných popravčích komorách v Osvětimi, Birkenau a Majdanku v Polsko.“ Leuchter dospěl k závěru, že se v Osvětimi nikdy plynem nezabíjelo. Projekt a konstrukce je prý neumožňovaly k takovému použití. Tvrdil, že by zabití 6 milionu lidí v takovémto zařízení zabralo 68 let (to je pro zastírací metody popíračů typické, nikdo netvrdil, že 6 milionů lidí bylo zabito jen v Osvětimi a Majdanku). Leuchter se ve zprávě opíral o „svou odbornou znalost“ projektových a provozních kritérií plynových komor a osobního prozkoumání jak zbytků komor, tak původních plánů a nákresů zařízení, které mu poskytli pracovníci muzea.

Popírači pokládají Leuchterovo svědectví před soudem za historickou událost. Jak ochotně sdělil Faurisson – znamenalo konec „mýtu plynových komor“. Když Leuchter strhl „závoj velkého podvodu“, emoce překypovaly. Postupně se ale ukazovalo, že stržen byl jiný závoj – Leuchterových odborných schopností.

V průběhu soudního řízení se ukázalo, že Leuchter jako svědek nemá zdaleka takovou

odbornou kvalifikaci, soudce jeho názor nazval „hrubou spekulací“ a uvedl, že nemá větší cenu než názor řadového turisty.

Když byl Leuchter tázán na vzdělání v oblasti matematiky, chemie, toxikologie a fyziky, uvedl, že vše studoval na vyšší škole – fyziku taktéž ve dvou kurzech na humanitní vysoké škole. Připustil, že není ani toxilog, ani inženýr – potřebu titulu odmítl, protože má potřebné vzdělání z vyšší školy a praxi, která ho k výkonu práce opravňuje.

Taktéž Leuchter tvrdil, že mapy a nákresy získal oficiálně z muzea v Osvětimi, což jeho ředitel odmítl. Leuchter si tak mohl opatřit běžné turistické prospekty. Soudce ani nedovolil Leuchterovi vypovídat o použití cyklonu-B na lidi, protože není toxikolog ani chemik a nikdy s tímto plynem nepracoval. Leuchter sice tvrdil, že použití kyanovodíku nepřetržitě konzultoval s největším americkým vývozcem tohoto plynu, ale firma to důrazně popřela.

Soud zpochybnil i Leuchterovi znalosti historické, vyšlo najevo, že neví nic o dokumentech týkajících se instalace plynových komor a krematorií, neznal zprávu, již podal v červnu 1943 důstojník SS, v níž uvádí, že 5 krematorií má při 24hodinovém provozu kapacitu 4756 mrtvých (Leuchter odhadoval maximálně 156 mrtvol). Leuchter nevěděl nic o existenci korespondence, která se týkala mohutných ventilátorů instalovaných v plynových komorách.... Nevzal ani v úvahu, že některé budovy v Osvětimi již nejsou v původním stavu.

Leuchter tvrdil, že se ve svých závěrech opíral o stopy, které po sobě cyklon-B zanechává. Nacisté tento plyn používali i na odšivení a proti hmyzu a hlodavcům. Vzorky z odšivovacích komor byly mnohem vyšší než rezidua, která našel ve vzorcích z komor. Což podle něj bylo důkazem, že zařízení nemohla jako smrtící fungovat. Naprosto opomněl skutečnost, že při použití cyklonu-B proti hmyzu se používaly mnohonásobně vyšší dávky v mnohem delším časovém intervalu....

Podobné trhliny jevila i Leuchterova odbornost v oblasti plynových komor. Ze šesti států, které v té době v USA popravovaly plynem, to všechny víceméně popřely. V jednom si správce vzpomněl, že je Leuchter telefonicky kontaktoval kvůli prodeji smrtících injekcí, pouze věznice v Mississippi uvedla, že Leuchter popravčí zařízení navštívil, ale šlo o návštěvu na vlastní žádost.

Konzultaci o použití plynu jako smrtícího prostředku či o plynových komorách neposkytli v žádné z nich.

Spolehlivost Leuchterovy zprávy stála na jeho odbornosti s budováním plynových komor. Svaz inženýrů v Bostonu uznal, že Leuchter titul užívá neoprávněně, což posléze on v mimosoudním vyrovnání uznal, včetně toho, že nebyl nijak oprávněn sepisovat zprávy o popravčích plynových komorách v Osvětimi a Majdanku.

Navzdory výše uvedenému, patří Leuchterova zpráva mezi nejsilnější argumenty popíračů holocaustu.

(Deborah E. Lipstadtová, Popírání holocaustu, Praha 2006, upravila Irena Poláková)

Volné psaní - popis metody⁵

Učitel zadá žákům téma či nějakou otázku a vyzve je, aby po určitý stanovený čas na dané téma psali. Na tabuli napíše pravidla volného psaní:

1. Piš po celou stanovenou dobu vše, co tě k tématu napadá.
2. Piš souvislý text (ne jen jednotlivá hesla nebo body).
3. Nevracej se k napsanému.
4. Pokračuj v psaní, i když tě nic nenapadá. (Zapisuj i pomocné věty: „Jak bych teď mohl/a pokračovat?“ nebo „Teď mne nic nenapadá...“, „Jsem unavený...“, ale snaž se vrátit k tématu.
5. Nedbej na pravopis ani na stylistickou správnost.

Učitel vysvětlí žákům, že to, co napíší, nemusí dát nikomu přečíst. Pokud budou s textem dále pracovat, pravopisné i stylistické chyby si opraví.

Těsně před vypršením vymezeného času na psaní učitel upozorní žáky, aby dopsali větu, poté je vyzve k vytvoření dvojic a k přečtení svých volných psaní. Pokud někdo nebude chtít svůj text přečíst, má na to právo. Na závěr mohou své texty přečíst dva tři dobrovolníci, případně někdo může doporučit práci svého spolužáka.

Charakteristika metody

Volné psaní patří k brainstormingovým metodám – je dovoleno psát vše, co nás k určitému tématu/námětu napadá, aniž bychom své psaní podřizovali nějakým formálním (stylistickým či pravopisným) požadavkům. Volné psaní žákovi pomáhá objevit v sobě nečekané nápady, myšlenky, souvislosti. Na rozdíl od jiných typů brainstormingu se volné psaní píše jako souvislý text (nikoli jen pojmy, hesla jako např. u myšlenkové mapy, ale navazující věty). Je to případ, kdy psaní slouží k učení, nikoliv k zaznamenání hotového názoru nebo k jeho reprodukci. Proto je velmi důležité zaznamenávat tok myšlenek a nijak je necenzurovat – tedy ani např. požadavky na pravopisnou správnost či stylistickou uhlazenost. Pokud by žáci chtěli text zveřejnit i v písemné podobě, mohou ho upravit a opravit později. Požadavek psát po celou vymezenou dobu a zaznamenávat vše, co

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

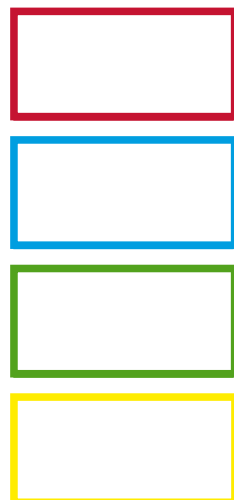
Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

autora napadne, často přinese ovoce – žáci zjistí, že o tématu vědí mnohem víc, než se domnívali, pojmu ho jiným, netradičním způsobem. Metodu je možné doporučit žákům i pro samostatnou práci – např. pokud mají řešit nějaký problém a nevědí, jak ho uchopit, nebo chtějí-li napsat nějaký text (slohovou práci) a nemohou najít správnou nit. Volné psaní není konečný produkt, který má žáka reprezentovat, je nástrojem jeho učení, zkoumání, žák může díky němu zjistit, co o tématu ví, ještě před tím, než bude probráno, či naopak shrnout, co nového se dozvěděl. Metodu je vhodné použít i v případě, kdy chceme, aby žáci zaujali k něčemu vlastní postoj či vyjádřili své emoce z prožitého zážitku. Základní pravidlo při využití volného psaní ve výuce je, že nikdo nesmí být nucen svůj text zveřejnit.

Zavádění metody do výuky

1. Nejprve si sami metodu vyzkoušejte, abyste si ověřili její přínos. Zvolte si sami pro sebe nějaké téma, nad nímž byste se rádi zamysleli.
2. Zvolte nějaké téma žákům blízké – např. nějakou otázku, která je právě zaměstnává.
3. Vysvětlete pravidla volného psaní.
4. Napsaná pravidla nechte žákům před očima po celou dobu psaní.
5. Pište zároveň s žáky – ukážete jim, že i vy berete tento způsob učení vážně.
6. Je možné, že se zpočátku nenajde žádný dobrovolník, který by chtěl své psaní přečíst před ostatními – volte proto nejprve čtení ve dvojicích. Zdůrazněte, že ten, kdo nechce, své volné psaní číst nemusí.
7. Můžete žáky povzbudit tím, že jim přečtete vlastní výtvor. Mějte ale na paměti, že Váš text není vzorový, jeho čtením jim chcete ukázat, že i Vy o tématu přemýšlíte, případně vám myšlenky odbíhají.
8. Dobrovolníkovi za přečtení poděkujte, vraťte se k zajímavé myšlence, vyzvěte žáky, aby ocenili, co se jim líbilo.
9. Pokud se prostřednictvím volného psaní zabýváte nějakým znalostním tématem, je z počátku vhodné, abyste na konci ještě jednou stručně nechali žáky shrnout, co se naučili. Zpočátku se totiž stává, že žáci volné psaní považují jen za zábavnou hru a nevšímají si, co se jeho prostřednictvím naučili. Proto je

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnaní se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

vhodné na závěr hodiny věnovat krátký čas i některým z níže uvedených zpětnovazebních otázek.

10. Postupně můžete volit zpracování i náročnějších témat.

11. Techniku užívejte s rozmyslem. Je jednoduchá a efektivní, ale žáci by se jí neměli přesytit.

Návrh otázek pro zpětnou vazbu

- Psal/a jsi celý stanovený čas?
- Vracel/a ses k tématu, i když ti utíkaly myšlenky jinam?
- Přišel/přišla jsi při psaní na něco, co tě dříve nenapadlo?
- V čem vidíš pro sebe největší přínos volného psaní?
- Co tě zaujalo na práci tvých spolužáků?
- Co ti při psaní dělalo největší potíže?

Já a my

Člověk a společnost

Historická studie

Vyrovnění se s minulostí

Rozhodnutí angažovat se

Poznámky a literatura:

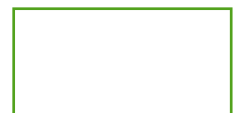
¹ Kritické myšlení [online], [cit. 9. 6. 2019], dostupné z: <https://www.fzs-chlupa.cz/o-skole/charakter-vyuky/metody-vyuky/kriticke-mysleni/>.

² Nina Rutová, Proč právě metody kritického myšlení a fáze E-U-R? [online.], Respekt nebolí, [cit. 9. 6. 2019], dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod/proc-prave-metody-kritickeho-mysleni-a-faze-e-u-r>.

³ Nina Rutová, Proč právě metody kritického myšlení a fáze E-U-R? [online.], Respekt nebolí, [cit. 9. 6. 2019], dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod/proc-prave-metody-kritickeho-mysleni-a-faze-e-u-r>.

⁴ Deborah E. Lipstadtová, Popírání holocaustu, Praha 2006.

⁵ Metody a inspirace [online], Učení bez učebnic, [cit. 9. 6. 2019]. Dostupné z: <https://www.ucenibezucebnic.cz/index.php?id=520>. Zpracovala Irena Poláková.

Místo závěru

Děkujeme za čas, který jste studiu této metodiky věnovali. Možná si říkáte, že jenom to, co jste si přečetli, na změnu nestačí. Že některé věci zkusíte, ale na jiné nemáte čas nebo byste je potřebovali zažít, abyste si na ně troufli. Nebo že sami máte hromadu předsudků, tak jak máte měnit svoje žáky.

To všechno je normální. Žít demokraticky není nic, co byste jednou získali nebo se naučili ve škole, a pak to již jednou provždy měli. Žít demokraticky je celoživotní proces – proces učení se, zkoušení, ověřování, mnoha pokusů a střídavých úspěchů a neúspěchů. Není to pouze otázka toho, co se naučíme v humanitních předmětech – historii, občanské nauce, filozofii nebo jazycích. Kompetence pro demokratickou kulturu můžeme rozvíjet kdekoliv a kdykoliv. Inspirací vám může být třeba učitelka odborných předmětů na učňovské škole. Vybírám z její závěrečné práce, kterou odevzdala na konci kurzu.

Dana Gabařová, červen 2019

Jsem učitelkou odborných předmětů na SOŠ Jarov. Kurzu jsem se zúčastnila v rámci svého osobního profesního rozvoje. Aktivit nabízené v kurzu jsou cíleny na předměty občanská výchova, český jazyk a dějepis. Pro odbornou výuku jsem proto poznatky z kurzu používala v jiném provedení.

Přínosy pro mou výuku:

Víc využívám možností odborné učebny – magnetická tabule, rozšíření vzorků, doplňování odborných knih do knihovny.

Víc zapojuji žáky do aktivní práce v hodině.

Víc využívám náhodný výběr při práci v hodině: při zadání témat i volbě žáků do skupiny.

Víc pracujeme ve skupinách, čímž využíváme znalostí žáků.

Víc dávám aktivní úkoly na probíraná téma – příprava prezentací, fotografií, videa.

Přínos kurzu pro mne:

- *Nastavení jiných pravidel během výuky.*
- *Větší jistota při práci se žáky.*
- *Ponechávám vyšší míru samostatnosti žákům.*
- *V diskusích nechávám žákům větší prostor pro jejich vyjádření a respektuji, že jednotliví žáci potřebují víc času pro formování myšlenky.*
- *Umožňuji diskusi i na témata z jiných oblastí než z mého oboru. Mluvíme i o tématech, která nesouvisí s odbornou výukou, pokud si žáci vyžádají můj názor.*
- *Lépe hospodařím s časem.*
- *Zažívám menší stres při komunikaci s kolegy či vedením, zejména s těmi, kteří nejsou nakloněni změnám v jednání se žáky nebo jiné než frontální výuce.*
- *Seznámila jsem se s lidmi, kterým záleží na jejich práci a práci s dětmi nepovažují jen za prostředek k získání mzdy.*

Přínos pro žáky

Rozvíjení hodnot:

- *vyšší míra otevřenosti při rozhovoru se mnou (na základě důvěry),*
- *ocenění spravedlivých postojů při řešení konfliktů,*
- *čestnost, rovnost, stmelení kolektivu, vzájemná pomoc v případě neúspěchu,*
- *častější zapojení žáků, kteří mají speciální poruchy učení (SPU) nebo menší jazykovou vybavenost,*
- *snížení míry povyšování některých žáků nad ostatní ve třídě.*

Změna postojů:

- vyšší míra sebedůvěry ve vlastní práci, vzhledem k oceňování dílčích úspěchů a vhodné motivaci,
- tolerantnější postoje ke způsobům vyjadřování po vysvětlení problematiky SPU,
- zvýšení odpovědnosti při plnění zadání jednotlivých úkolů, dodržování termínů odevzdání prací,
- zájem o doučování a vysvětlení látky nejen z předmětů, které vyučuji.

Rozvíjení dovedností:

- jazykové a komunikační dovednosti v ústním projevu,
- zvyšování sebevědomí,
- odstranění bariér strachu z nesprávné odpovědi při vyjadřování před třídou,
- změna způsobu vyjadřování,
- fundovanější způsob argumentace při obhajobě názorů,
- vyšší míra znalostí převzatých z videí, exkurzí a referátů,
- větší porozumění odborným předmětům, díky tomu, že jsem změnila úpravu prezentací.

Znalosti, kritické porozumění:

- nalézání hranic svých možností bez psychické újmy,
- přijetí práce druhých bez nevhodných komentářů,
- nalézání cest k odstranění bariéry mezi vyučujícím a žákem (také na základě pomoci od školního metodika a psycholožky ze školního poradenského zařízení),
- vyšší míra znalostí převzatých z videí, exkurzí a referátů,
- zájem o funkci lesa a stromů, o dopad dřevařské výroby na životní prostředí.

Ing. Marie Pospíšilová, odborné předměty na Střední odborné škole Jarov

Od dokumentů k příběhům a sobě samým.
Kompetence pro demokratickou kulturu.
Sešit 6

Editor: Dana Gabařová

Odborný garant: Tereza Štěpková

Autoři textů: Dana Gabařová, Marie Smutná

Jazykové korektury: Marie Smutná, Eliška Waageová

Děkujeme za poskytnuté materiály a texty organizacím a autorům: Centrum občanského vzdělávání, Židovské muzeum v Praze, Anne Frank House – Amsterdam, Michal Dubec, Irena Poláková, Maja Nenadovič a Tvrtko Pater, Marie Pospíšilová

Grafika a DTP: Eliška Waageová, Dana Gabařová

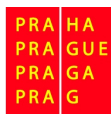
Rok vydání: 2019

Místo vydání: Praha

Tato publikace je spolufinancována z Evropského sociálního fondu a rozpočtu hlavního města Prahy.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
OP Praha – pól růstu ČR

© Institut Tereziánské iniciativy
ISBN: 978-80-906000-5-8